

PARLAR PER A ENTENDRE'NS

Hi ha temes delicats que tenen una rara persistència. Tornen i retornen cíclicament, amb el do d'empipar o enardir, alcen polèmica. És el cas -referit a la lingüística- de la validesa d'un idioma parlat al carrer en contrast amb els intents de fixar-lo a través d'instituts i d'acadèmies.

Aparentment, si la llengua ens és donada per a entendre'ns, no caldria dubtar que el seu medi més idoni és el carrer, en l'ampli sentit de la comunicació i de la convivència. Tanmateix (i per això he escrit "aparentment") se'ns presenta de seguida una pregunta inquietant: ¿quin carrer? Perquè la cosa és complicada. Algú ha deixat dit que Déu va donar la parla a les seves criatures per a evitar que s'entenguessin entre elles.

El carrer de cadascú forma part d'una complexa xarxa i és possible -jo ho tinc per segur- que en sortir del nostre i transitar per altres barris topem amb certes dificultats de comprensió. No es tracta, tan sols, d'una qüestió de geografia urbana, sinó que abasta també els nivells de formació, les herències culturals, els llocs d'origen, els condicionaments socials i familiars i, fins i tot, els tics expressius lligats a oficis i a vocacions. Crec que tothom ha pogut observar, a casa dels altres i a casa seva mateix, que cada família utilitza uns girs exclusius i propis, sovint inventats, que serveixen -en clau íntima- per comunicar-se en la intimitat de la llar. La qual cosa no vol pas dir que a vegades la formulació no s'escapi del clan i aleshores produeix desconcert.

El català que ara es parla, la llengua del carrer, és un problema complicat. Parlat per qui? En quin lloc? ¿A quins nivells de competència? ¿és possible de trobar un model que assegurí una manera confortable -i general- d'entendre'ns? Jo ho dubto molt, i em consta que el nostre no és un cas aïllat, ni de

bon tros. Vaig viure durant vint-i-sis anys a Ciutat de Mèxic i puc assegurar que el llenguatge de Cantinflas és molt diferent al d'Octavio Paz. Ho esmento com a exemple d'oposició flagrant entre una llengua de carrer i un llenguatge literari, extensible, aquest darrer, als mitjans de comunicació. A la televisió, a la ràdio i a la premsa mexicanes no hi ha escriptors ni locutors que tinguin com a instrument seriós de treball la manera de parlar de Cantinflas, tot i que aquest reflecteix una forma viva de l'espanyol-mexicà que "ara es parla" allí. Considero que a Mèxic no és possible l'aparició d'un Amadeu Fabregat com el que ens ha tocat a nosaltres. O, si sorgís, passaria immediatament a la galeria de personatges grotescos escarnits, precisament, per Mario Moreno quan fa de Cantinflas.

En un congrés celebrat recentment a Almeria, el lingüista mexicà José Lope Blanch va afirmar que a Sud-Amèrica es té més cura de la llengua castellana que no pas a la mateixa Espanya. Afegí que als països de l'anomenada Amèrica llatina hi ha una gran preocupació per l'ús de l'idioma, un fet comprovable en els distints mitjans de comunicació. Em permeto de citar-ho perquè és alliçonador, convindria de parar-hi esment. Però com que la nostra llengua no compta amb refugis a ultramar, penso que és aquí on hem de preservar-la i, en lloc de deixar-la al mig del carrer perquè se la campi a la intempèrie, desvalguda i voltada de companyies poc recomanables, val més procurar-li sostre.

Hi ha, és cert, un lloable moviment de salvació, tots ens preocupem poc o molt, amb més o menys encert, d'evitar que el català se'ns quedi als dits. Diverses veus han formulat plans estremidors i proposen remeis que, sense voler ofendre a ningú, sovint semblen de curandero. Vull dir: és com si recreéssim el "Pigmalió" de Bernard Shaw, amb un professor Higgins al revés, l'Elisa del qual fos una noia amb una cultura elevada, que parlés correctament i sabés escriure bé. El professor Higgins -el nostre, el reinventat- agafaria la jove pel seu compte i la

sotmetria a un desensenyament intensiu, fins a convertir-la en una noia xava preparada per vendre flors a la via pública. Un cop obtingut això ¿en quedariem contents? ¿Què és allò que hauríem demostrat?

El perill és que hi ha propostes que conviden al mínim esforç i el facilisme té la virtut de fer prosèlits. És més senzill oblidar que aprendre, sobretot si veus autoritzades beneeixen el retrocés. Observo, amb pena, que es va més de pressa a prescindir de les normes del que es va trigar en acceptar-les. Calia més esforç per adaptar-se a una disciplina (renunciant sovint a gustos personals) que no pas el que requereix deixar-se anar pel pendís.

El cas és que es va fer l'esforç i les normes promulgades per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1913, després de vèncer una certa resistència inicial, foren adoptades ben aviat per la premsa i pels escriptors més importants de l'època. És fàcilment constatable que la llengua escrita aconseguí aleshores una depuració i una dignitat considerables, en contrast amb el desordre anterior. En canvi, penso que actualment el procés és a la inversa, i crec que es pot detectar fàcilment que anem a recules. Els mitjans de comunicació tenen assessors lingüístics i la premsa i les editorials correctors ben preparats, però ara es deuen trobar amb un desconcert que els ha d'entorpir la feina. Això es nota en la ràdio i en la televisió, no tan sols en alguns convidats i en estrelles dels programes, sinó també en alguns locutors. A vegades, es té la sensació d'assistir al naixement d'un patuès, a un part assistit per llevadores aficionades, que ja seria una afició ben peculiar: ens fan patir per la mare i per la criatura. Amb la premsa no passa tant, però hi ha una tendència progressiva a fer aportacions a la llista de les 593 paraules que el senyor Amadeu Fabregat disposa per a evitar que el català i el valencià es confonguin en una sola llengua. Si ho arriba a aconseguir, no sé pas quina glòria en treurà.

M'adono que corro el risc de posar en un mateix platet de la balança les bones i les males intencions, una cosa que em sabia molt de greu. Seria del tot injust, perquè la preocupació de preservar el nostre idioma del que ha estat qualificat d'"encotillament" és lícita i fins i tot lloable. Però considero perillós elevar les propostes a la categoria de preceptes, sense passar-les pel sedàs d'organismes que comptin amb un reconeixement col·lectiu. Les acadèmies de la llengua i les institucions similars són objecte d'un cert menyspreu progressista, però les crec necessàries, sobretot en casos com el nostre, amb un idioma sotmès a tantes pressions destructives. A vegades hem estat injustos amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, acusant-la d'inoperància sense tenir en compte els obstacles que ha hagut de vèncer i com ha estat de difícil el simple fet de la seva supervivència. El Diccionari General de la Llengua Catalana incorporarà en les seves pròximes edicions unes 2.000 paraules noves, moltes d'elles científiques i tècniques, però també una colla de mots d'expressió oral, del llenguatge corrent, que fins ara no havien estat reconeguts. És un fet que ningú no pot ignorar, una labor realitzada amb una base erudita, per experts que han treballat en equip. Abans que cadascú es llanci a dictaminar per compte propi valdria la pena d'adaptar-nos a una coherència més útil que les picabaralles estèrils.

Hi ha fets simptomàtics, amb força definidora. S'ha produït fa poc un cas que ha sacsejat el nostre petit món literari: en Quim Monzó feia públic que es passava a la llengua castellana, que escriuria articles en castellà. En Quim Monzó és un excel·lent escriptor, amb una obra que ha merescut una reconeixença general, tal com ho acredita el gran èxit obtingut pels seus llibres escrits i publicats en català. A part d'això, que és el que més compta des del punt de vista col·lectiu, en Quim Monzó és un amic que estimo de veres i em doldria molt que se sentís ferit pel que vaig a dir. En una entrevista apareguda

al número 324 d'"El Temps", en Monzó afirmava que ha pres la decisió d'escriure en castellà, pel que fa al periodisme, cansat de fer el gilipollas escrivint en català. En aquest punt el devia trair el subconscient, algun rosec, perquè com a escriptor català en català, anant a males, allò que hauria fet és el préssec. El risc de fer el gilipollas, en tot cas, l'haurà d'afrontar escrivint en castellà.

No és pas que això tingui massa importància. Fa temps que em sembla haver après una lliçó cabdal: la del dret de cadascú a administrar-se d'acord amb les seves conviccions. I, naturalment, el dret dels altres a fer-ne càbales i extreure'n conseqüències.

Reconec que tinc tendència a exagerar i temo haver-hi caigut en algunes de les ratlles precedents. En demano excuses. Però si som a l'hora de les confessions, em semblaria just de convenir que assistim a una hora baixa del llenguatge, al carrer, a casa, en una bona part dels mitjans de comunicació. Em preocupa que d'aquí a no res tindrem més professors establerts pel seu compte que no pas alumnes disposats a aprendre.

Pere Calders

P.D.- Tot just en acabar el present article, llegeixo el que va publicar la Maria Aurèlia Capmany al "DdB" del dia 17-IX-90 ("Tothom és savi"). Hi ha tanta coincidència en els conceptes que se'm podria acusar d'haver-la copiada, una cosa que no em sabia gens de greu. Estic segur que ella se'n farà càrrec.